

Bayreuthin festivaalit 1933

Pääosassa herra Hitler

Teksti: Walter Legge

Tänä vuonna Bayreuthissa vieraileva olisi hyvin voinut erehtyä luulemaan Wagner-festivaaleja Hitler-festivaaleiksi. Aiempina vuosina jokaisen kaupan näyteikkunassa roikkui jonkinlainen Wagnerin kuva riippumatta siitä, mitä kaupassa myytiin. Posliinikauppojen ikkunoissa keraamiset Wagnerit tuijottivat tyhjyyteen. Kirjakaupoissa oli näytteillä Wagnerin omaelämäkertoja. Tänä vuonna posliinikaupat olivat täynnä Hitler-laattoja ja *Mein Kampf*it olivat korvanneet *Mein Leben*it. Jokaisessa lipputangossa ja lähes jokaisessa ikkunassakin liehui hakaristilippu. Muoti näyttää vaativan ruskean paidan käyttämistä, ja Café Tannhäuserin ja Gasthof Rheingoldin ohi kävellessä kuulee vain *Horst Wessel Lied*ä.

Herra Hitler oli paikalla festivaalien kuudessa ensimmäisessä esityksessä. Näytti siltä, että yleisölle nämä olivat Hitler-festivaalit, joille tullaan, koska Hitler pitää Wagnerin musiikista. Tuhannet ihmiset seisovat kadun reunoilla koko matkalla hänen taloltaan Festspielhausille. Ulkomaalaisia lukuunottamatta yleisö odotti teatterin ulkopuolella hurratakseen Hitlerille hänen saapuessaan paikalle. Sitten he riensivät paikoilleen ja tuijottivat hänen aitiotaan kunnes valot himmenivät. Jokaisen näytöksen lopussa yleisön huomio siirtyi heti näyttämöltä valtakunnankanslerin aitiioon. Kun työasiat viivästyttivät Hitlerin saapumista Berliinistä, kahdentuhannen ihmisen piti odottaa puoli-toista tuntia esityksen alkamista, kunnes hän saapui aitiionsa.

Tällainen kansallisen politiikan näyttävä esittely ei kuitenkaan juuri innostanut ulkomaalaisia, taiteellisista syistä paikalle saapuneita musiikinystäviä. Mutta valitettavasti Hitlerin vaikutus Bayreuthiin ulottui tätä näytöstä laajemmallekin. Hänen politiikastaan johtuen **Toscanini** ei esiintynyt festivaaleilla, ja siksi *Mestari* *laulajien* ja *Parsifalin* esitykset olivat selvästi huonompia kuin lippua ostaessa olisi voinut odottaa. Syy ei kuitenkaan ole Tos-

caninin, hänen vetäytymisensä on täysin ymmärrettävää.

Musiikillinen protektionismi

Toscaninin päätös olla johtamatta Bayreuthissa ei varmastikaan miellyttänyt Hitleriä. Olen kuullut, että uutinen siitä käytännössä katkaisi lipunmyynnin ulkomaille ja johti satoihin peruutuksiin kaikkialta maailmasta. Kansallisylypeys, joka oli synnyttänyt natsien iskulauseen ”Vain saksalaista taidetta saksalaisten taiteilijoiden esittämänä” kärsi varmasti kovan kolauksen. Mutta onko tällainen kansallisylypeyttä? Saksalaiset muusikot, joiden kanssa keskustelin, väittivät, että tosiasiaa synnä on pelko. Saksalaiset esiintyjät ovat huolestuneet siitä, että kaikki parhaat esiintyvät taiteilijat ovat ulkomaalaisia. Ja ne harvat, jotka ovat saksalaisia, ovat juutalaisia. He ovat huomanneet, että maailman suurimmat viulistit, kuten **Elman**, **Menuhin**, **Heifetz**, **Huberman** ja **Zimbalist** ovat kaikki venäjänjuutalaisia. Pianisteista **Schnabel** on saksanjuutalainen, **Rahmaninov** ja **Horowitz** venäläisiä, **Paderewski** ja **Rubinstein** puolalaisia ja **Cortot** sveitsiläinen. Kapellimestareista **Toscanini** on italialainen ja **Koussevitzky** venäjänjuutalainen. Saksalaisten omat **Klemperer** ja **Walter** taas ovat molemmat juutalaisia. Jopa Wagner-laulajat, joista parhaimmat ennen sotaa olivat saksalaisia, ovat nykyään ulkomaalaisia. Huomattavimmista Wagner-sopraanoista **Lehmann** on saksalainen kuten myös **Leider**, joka tosin on ilmeisesti venäläistä syntyperää. **Ljungberg** ja **Larsen-Todsen** ovat ruotsalaisia. Altoista **Olczewskan** äiti oli romanialainen ja **Karin Branzell** on ruotsalainen. Maailman hienoin dramaattinen tenori, **Melchior**, on tanskalainen ja hänen kovin kilpailijansa, **Graarud**, on norjalainen. Vaikka baritoneista **Janssen** ja **Bockelman** ovat täysin saksalaisia, kaikkein suosituin, **Schorr**, on unkarinjuutalainen. Saksalaisia bassoja ei käytännössä ole yhtään. **Kipnis**

on venäjänjuutalainen, **List** itävallanjuutalainen ja **Andrésen** norjalainen. Tuntuu siltä, että ainakin musiikillisesti fanaattinen saksalainen nationalismi onkin suurmaksi osaksi pelonsekaista halua suojella oman maan taiteilijoita paremmilta ulkomaisilta kilpailijoilta.

Erinomainen orkesteri ja kuoro

Monet pelkäsivät, että ilman juutalaisia jousisoittajia Bayreuthin orkesteri ei olisi yhtä korkeatasoinen kuin ennen. Tason laskua ei silti voinut missään vaiheessa todeta. Niin orkesterin soitto kuin kuorolaulukin olivat korkeinta mahdollista tasoa. Niiden tarkkuus, yhtenäisyys ja upean vivahteikkaat yksityiskohdat sävähdyttivät kuulijaa ja olivatkin yhdessä **Emil Preotoriuksen** lavastuksen ja **Heinz Tietjenin** ohjauksen lisäksi parasta näillä festivaaleilla. Englantilaiset, jotka ovat tottuneet **Covent Gardenin** huonosti maalattuihin lavasteisiin ja puutteelliseen näyttämökoneistoon

Walter Legge 1906–1979

Artikkelin kirjoittaja Sir Walter Legge oli ehkä kaikkien aikojen tunnetuin klassisen musiikin levytuottaja. Hän toimi EMI:n palveluksessa vuosina 1927–64. Hänen tärkeimpiin yhteistyökumppaneihinsa kuuluivat **Herbert von Karajan**, **Otto Klemperer**, **Thomas Beecham**, **Maria Callas** ja **Elisabeth Schwarzkopf** (kuvassa Leggen kanssa), jonka kanssa hän meni naimisiin vuonna 1953. Hän perusti myös **Philharmonia Orchestran**, jota johti **Karajanin** ja **Klempererin** lisäksi mm. artikkelissa mainittu **Richard Strauss**. Leggen legendaarisimpiin levytyksiin kuuluvat **Victor de Sabatan** johtama *Tosca* (pääosissa **Maria Callas**, **Giuseppe di Stefano** ja **Tito Gobbi**), **Karajanin** johtamat *Ruusuritari* ja *Falstaff* (kummankin naispääosassa **Schwarzkopf**), **Klempererin** johtama *Fidelio* sekä **Furtwänglerin** johtama *Tristan* ja *Isolde*.

Winifred Wagner, Heinz Tietjen ja Richard Strauss

sekä kiertävien oopperaseurueiden tilapäisiin lavasteisiin, eivät tiedä mitään siitä kehityksestä, joka on tapahtunut Keski-Euroopassa viimeisten 12 vuoden aikana. Lavastaja Preetorius ja ohjaaja Tietjen ällistyttivät Bayreuthin produktionissa draamatisella voimalla ja täydellisellä realismilla. Jos Englannissa esitettäisiin Wagneria toteutettuna Bayreuthin tyyliin, mammuttimaisten revyiden ja musikaalien tuottajien pitäisi siirtyä niiden kanssa muihin maiemiin. Preetorius ja Tietjen luovat draamallisen todellisuuden – ja Wagnerin draamallinen todellisuus voittaa kaikki muut teatteritaiteen lajit.

Saksan johtavan puolueen kansallismieliset näkemykset huomioon ottaen laulajavalinnat olivat yllättäviä. Molemmat mezzot olivat ulkomaalaisia, **Sigrid Onegin** ruotsalainen ja **Enid Szantho** irlantilais-unkarilainen. Tenorit olivat saksalaisia, mutta **Franz Völckeriä** lukuunottamatta mitään sanomattomia. Festivaalien parhaat laulajat olivat tsekkisopraano **Maria Müller**, saksalainen baritoni Rudolf Bockelmann (Wotan ja Sachs) sekä juutalaiset bassot Emanuel List (Hunding, Fafner ja Hagen) ja Alexander Kipnis (Tituril ja Pogner).

Schumannin perustamassa Zeitschrift für Musik -lehdessä ylistettiin jokin aika sitten Hitlerin nationalistista politiikkaa: ”Pian saksalaiset taiteilijat ja saksalaiset teokset palaavat oopperataloihimme, ja niistä tulee saksalaiseksi musiikkia kehittäviä keskuksia ... Saksalaiset kodit saavat taas vieraista tuholaisista vapautettuna iloita saksalaisten säveltäjien saksalaisille ihmisille perinnöksi jättämistä teoksista ... Vain saksalaiset taiteilijat kuuluvat saksalaiseen kotiin.”

Kirjoittajasta on varmasti tuntunut nöyryyttävältä huomata, että Toscaninin poissaolo käytännöllisesti katsoen tuhosi Bayreut-

hin tämän vuoden festivaalit. Vain Hitlerin paikallaolo ja ilmaiset paikat nuorille natseille saivat Festspielhausin täyteen.

Toscaninin korvaajat olivat *Parsifalin* johtanut **Richard Strauss** sekä **Karl Elmendorff**, joka muiden töidensä lisäksi johti *Nürnbergin mestarilaulajat*. Kaksikymmentä vuotta sitten Strauss olisi saattanut vetää yleisöä, mutta vuonna 1933 hänen aikansa suuren kapellimestarina on ohi. Elmendorff taas on keskinkertainen taiteilija.

Walter, **Blech** ja Klemperer eivät olleet sopineet kapellimestareiksi rodullisista syistä, mutta mielestäni **Heger**, **Clemens Krauss**, **Knappertsbusch** ja **Kleiber** olisivat olleet parempia vaihtoehtoja kuin Elmendorff. Mutta ehkä tämä johtuu vain siitä, että Elmendorffin tylsän tasainen Mestarilaulajat on minulla tuoreessa muistissa. **Furtwängler** ei ollut mahdollinen, koska hän ilmoitti, ettei johda Bayreuthissa ellei orkesterilippaa poisteta. Jos Elmendorff on paras käytettävissä oleva saksalainen kapellimestari, käy sääliseksi niitä musiikinystäviä, joiden täytyy elää maassa, missä vain saksalaiset kapellimestarit saavat esiintyä. Näyttää siltä, että ”saksalaisten taiteilijoiden esittämä saksalainen musiikki” ei sovikaan muualle kuin saksalaiseen koteihin.

Straussin Parsifal

Vain Straussin innokkaimmat ihailijat saattoivat uskoa, että hän olisi kelvollinen korvaaja Toscaninille. Silti esitys antoi ajateltavaa niille, jotka ovat kiinnostuneita hänen monimutkaisesta musiikillisesta ajattelustaan ja epätavallisesta musiikillisesta kehityksestään. Kun **Karl Muck** johti *Parsifalin* vuonna 1930, hänen johtamistaan kritisoitiin yleisesti sen hitaudesta. Vuot-

ta myöhemmin Toscaninin täydellisenä pidetty tulkinta oli kahtakymmentä minuuttia hitaampi. Kellosta katsottuna teos kesti Straussin johtamana useita minuutteja vähemmän kuin Muckin johtamana. Kerrottiin hänen sanoneen orkesterille, että ”hän on kaksikymmentä vuotta liian nuori heidän unettaville tempoilleen”. Mutta silti Straussin ensimmäinen näytös oli joidakin poikkeuksia lukuunottamatta tylsä. Gurnemanzin, Parsifalin ja Graalin musiikki tai Pitkäperjantain ihme eivät näyttäneet merkittävää hänelle mitään.

Kundryn saapuessa näyttämölle musiikki muuttui Straussia miellyttäväksi ja hän sai näistä villedistä fraaseista kaiken irti. Loput ensimmäisestä näytöksessä liikkui kuitenkin Straussille vieraassa maailmassa. Toinen näytös sopii hänelle paremmin. Hän ymmärsi Klingsorin ja Kundryn kohtauksen ja sai kukkaistyttyjen kohtaukseen aistillisuutta, joka oli oudossa ristiriidassa naurrettavan häveliäitten asujen kanssa, jotka peittivät *blumenmädchenit* kiireestä kanta-päähän. Myöhemmin toisessa näytöksessä hänen sympatiansa olivat selvästi Kundryn puolella, mutta hänen nopea temponsa pilasi tavallisesti pahahduttavan kohtauksen, jossa Kundry kertoo Parsifalille, kuinka hän pilkkasi Kristusta.

Lähes kaikkien suurten taiteilijoiden viimeisissä teoksissa on jotain oudolla tavalla sädehtivää, joka vaikuttaa siltä kuin luova mieli olisi jo nähnyt kuolemanjälkeisen maailman ja tietäisi asioista, jotka ovat paljon suurempia kuin tämän maailman tunteet. Näin on **Shakespearin** *Myrskyssä*, **Mozartin** *Taikahuilussa*, **Beethovenin** viimeisissä kvartetoissa, **Brahmsin** *Vier ernste Gesängessä*, **Wolfin** *Michelangelo-lauluissa* ja *Parsifalin* viimeisessä näytöksessä. Tämä viimeisen näytöksen mystiikka kuitenkin katosi Straussin käsittelyssä. Hän kulki sen läpi kuin amerikkalainen turisti, joka kiertää taidemuseon ennätysajassa ja katsoo kaikkea, näkee kaiken, mutta ei tunne mitään.

Rudolf Bockelmann Wotanina.